MODELE DE HĂRȚI CONCEPTUALE,
material compensatoriu
pentru elevii cu TSI,
Limba și literatura română,
Evaluarea Națională

prof. lb. română
Ancuța
MORARI

prof. de sprijin
Anca MAIER

Ancuța MORARI (profesor limba română)
Anca MAIER (profesor de sprijin)

MODELE DE HĂRȚI CONCEPTUALE, material compensatoriu pentru elevii cu TSI, Limba și literatura română, Evaluarea Națională

ISBN 978-973-0-43499-6
Cluj-Napoca, 2026

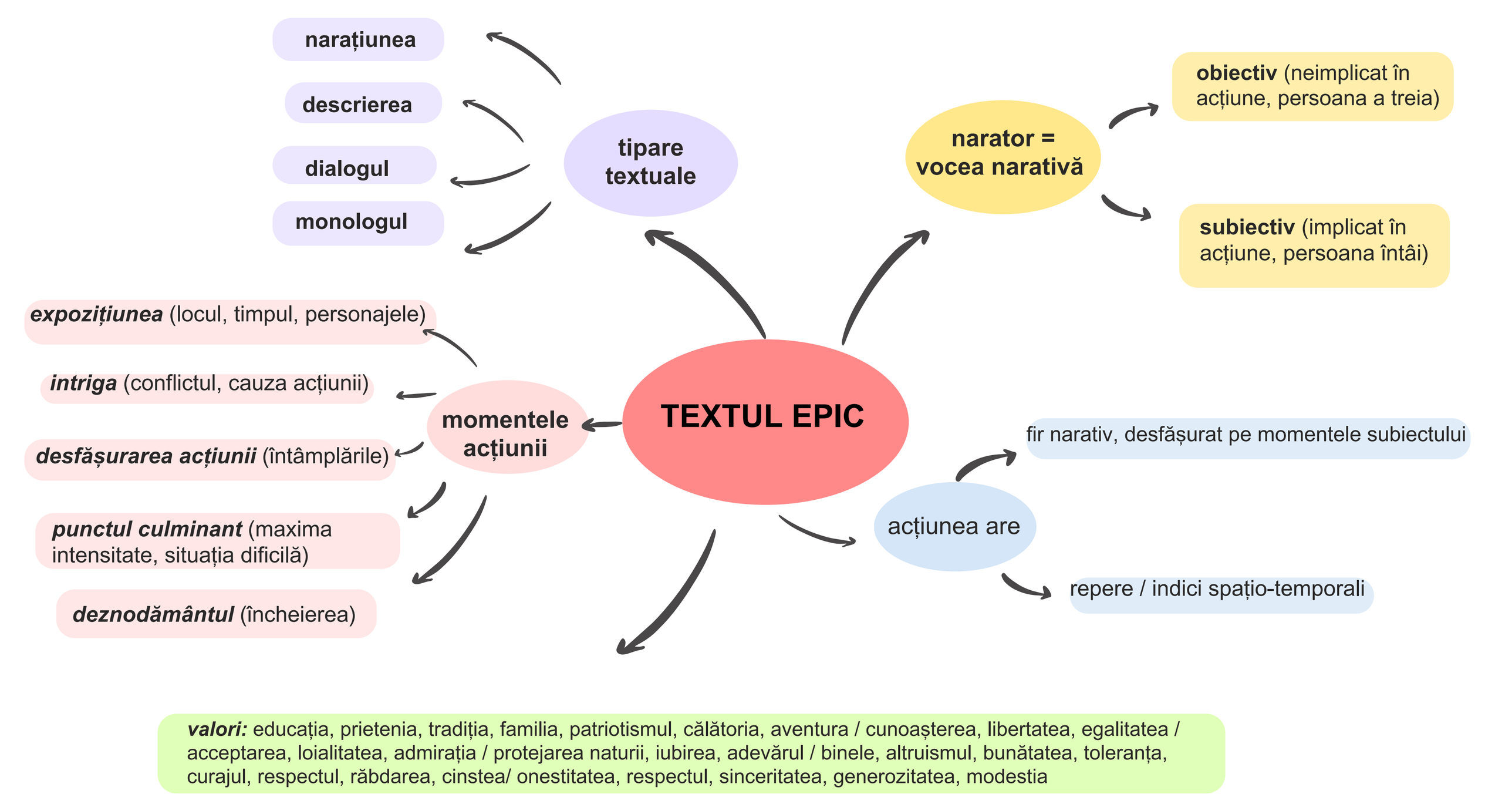

valori: educația, prietenia, tradiția, familia, patriotismul, călătoria, aventura / cunoașterea, libertatea, egalitatea / acceptarea, loialitatea, admirația / protejarea naturii, iubirea, adevărul / binele, altruismul, bunătatea, toleranța, curajul, respectul, răbdarea, cinstea/ onestitatea, respectul, sinceritatea, generozitatea, modestia

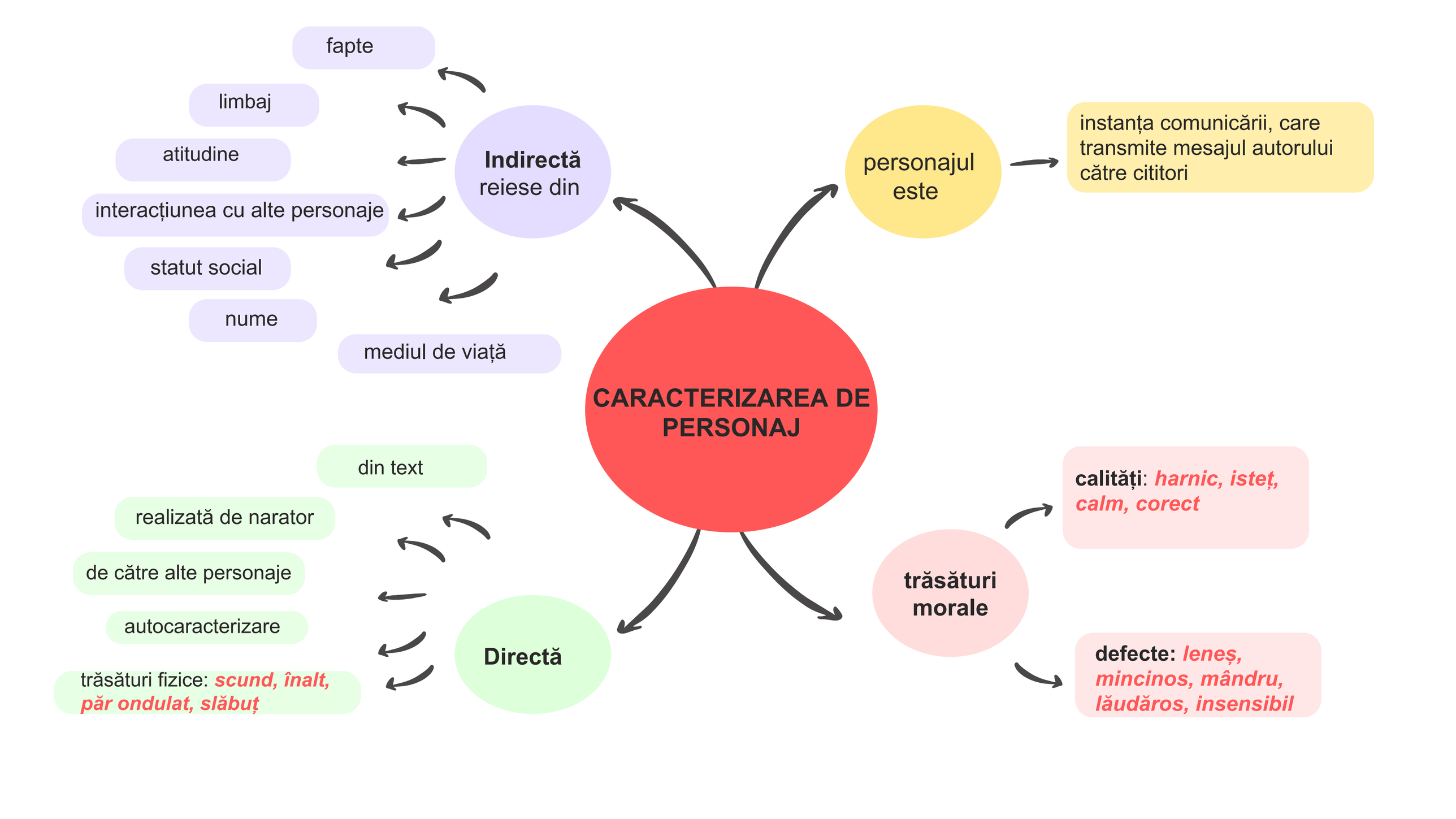
CARACTERIZAREA DE PERSONAJ
Indirectă
reiese din
fapte
limbaj
atitudine
interacțiunea cu alte personaje
statut social
nume
mediul de viață
personajul este
instanța comunicării, care transmite mesajul autorului către cititori
Directă
din text
realizată de narator
de către alte personaje
autocaracterizare
trăsături fizice: scund, înalt, păr ondulat, slăbuț
trăsături morale
calități: harnic, isteț, calm, corect
defecte: leneș, mincinos, mândru, lăudăros, insensibil

TEXTUL LIRIC (poezia)

autorul (persoana reală care scrie poezia)

vocea autorului - instanța comunicării (eul liric, / voce poetică)

exprimă direct: emoții, sentimente, confesiuni, mărturisiri, declarație

creează *imagini artistice* (limbaj, figuri de stil)

elemente de versificație

măsură (nr. de silabe în vers)

rima:
împerecheată (aabb),
încrucișată (abab),
îmbrățișată (abba),
monorima (aaaa)

ritm: ***trohaic*** / lent / accent pe prima silabă și ***iambic*** / alert / accent pe a doua silabă

tipare textuale

monologul liric (ex. verbe și pronume la persoana întâi și a doua)

descrierea artistică (ex. figuri de stil)

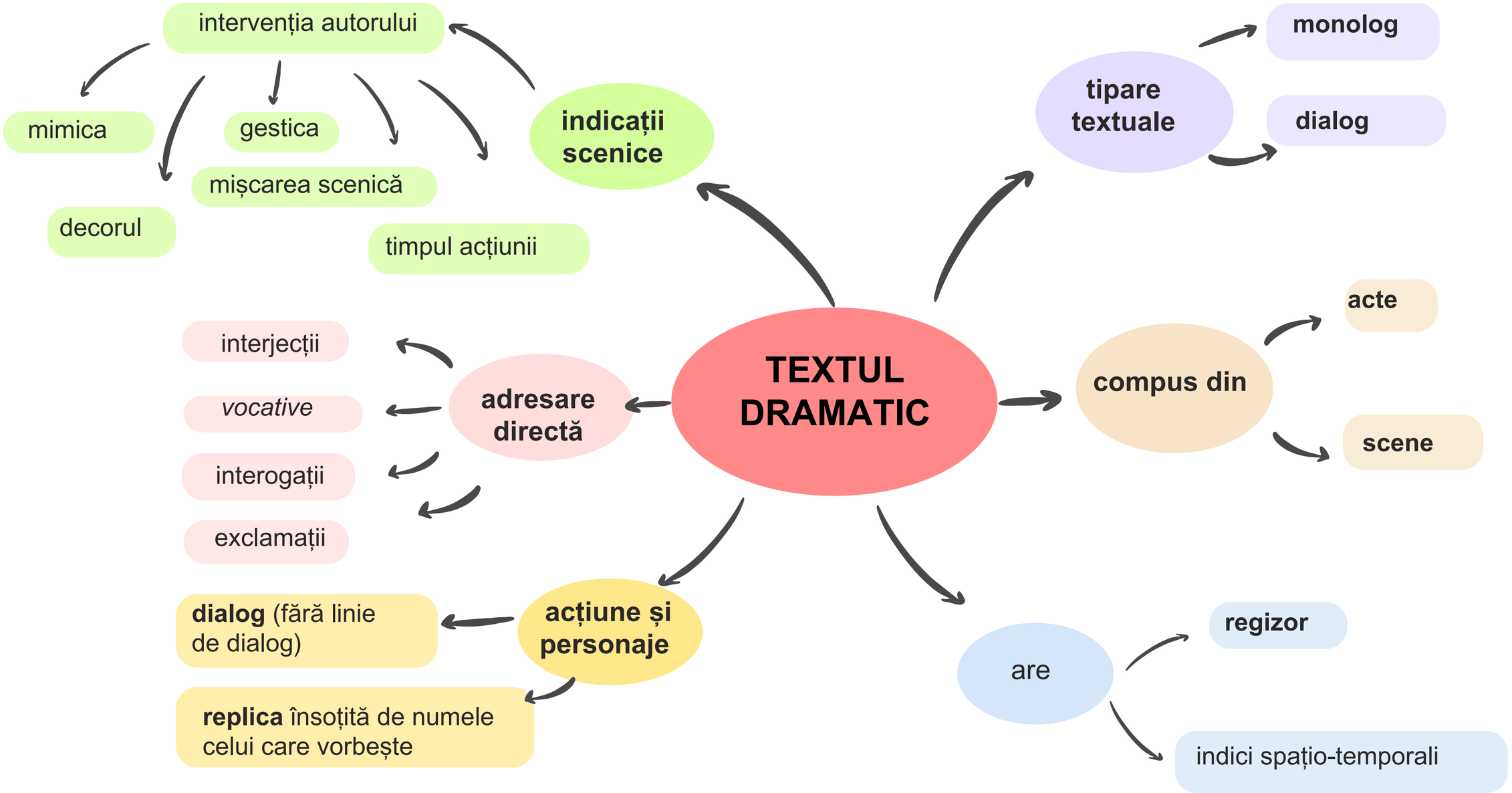
TEXTUL DRAMATIC
indicații scenice
intervenția autorului
mimica
gestica
mișcarea scenică
decorul
timpul acțiunii
tipare textuale
monolog
dialog
compus din
acte
scene
adresare directă
interjecții
vocative
interogații
exclamații
acțiune și personaje
dialog (fără linie de dialog)
replica însoțită de numele celui care vorbește
are
regizor
indici spațio-temporali

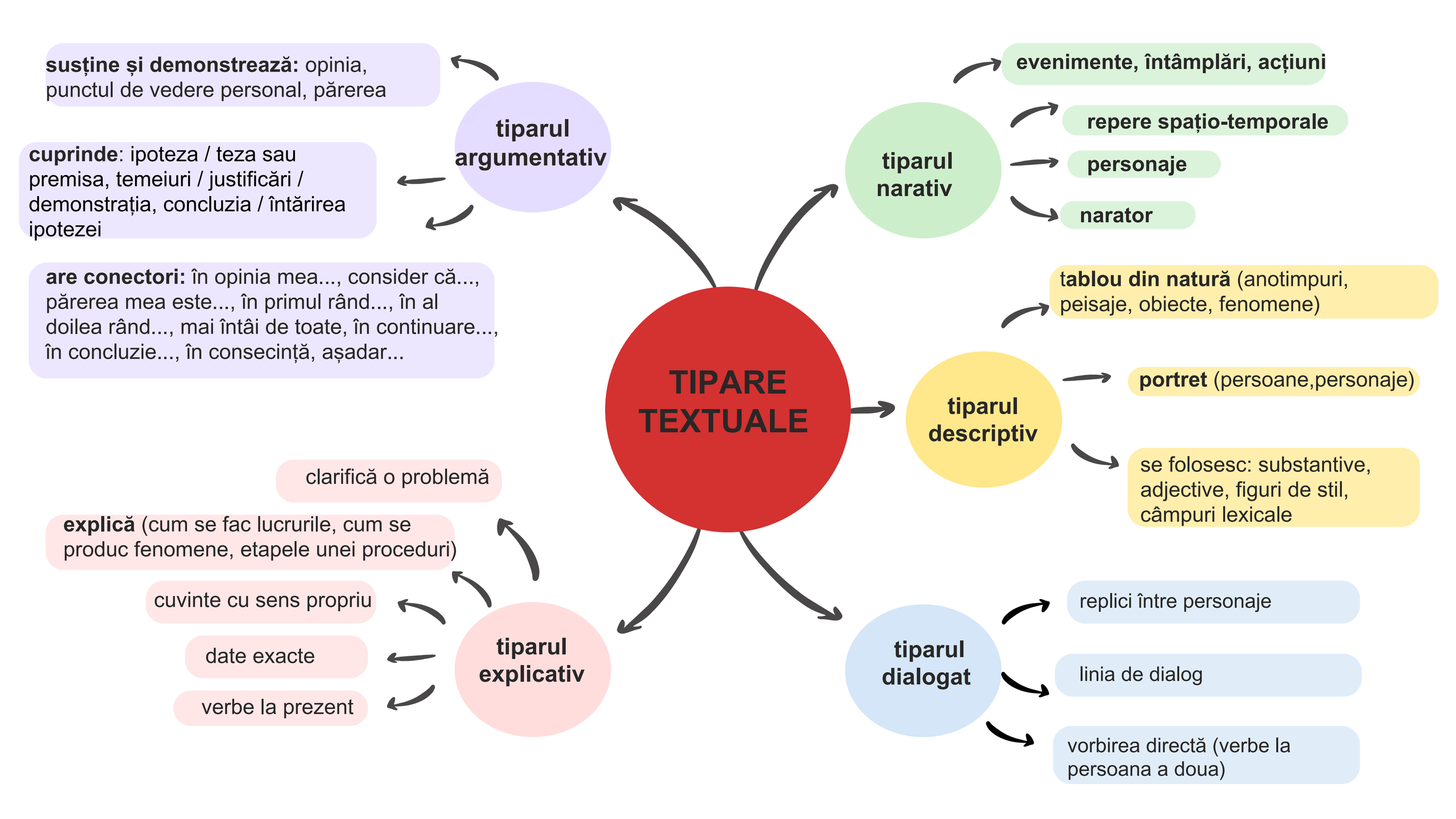
TIPARE TEXTUALE
tiparul argumentativ
susține și demonstrează: opinia, punctul de vedere personal, părerea
cuprinde: ipoteza / teza sau premisa, temeiuri / justificări / demonstrația, concluzia / întărirea ipotezei
are conectori: în opinia mea..., consider că..., părerea mea este..., în primul rând..., în al doilea rând..., mai întâi de toate, în continuare..., în concluzie..., în consecință, așadar...
tiparul narativ
evenimente, întâmplări, acțiuni
repere spațio-temporale
personaje
narator
tiparul descriptiv
tablou din natură (anotimpuri, peisaje, obiecte, fenomene)
portret (persoane,personaje)
se folosesc: substantive, adjective, figuri de stil, câmpuri lexicale
tiparul explicativ
clarifică o problemă
explică (cum se fac lucrurile, cum se produc fenomene, etapele unei proceduri)
cuvinte cu sens propriu
date exacte
verbe la prezent
tiparul dialogat
replici între personaje
linia de dialog
vorbirea directă (verbe la persoana a doua)

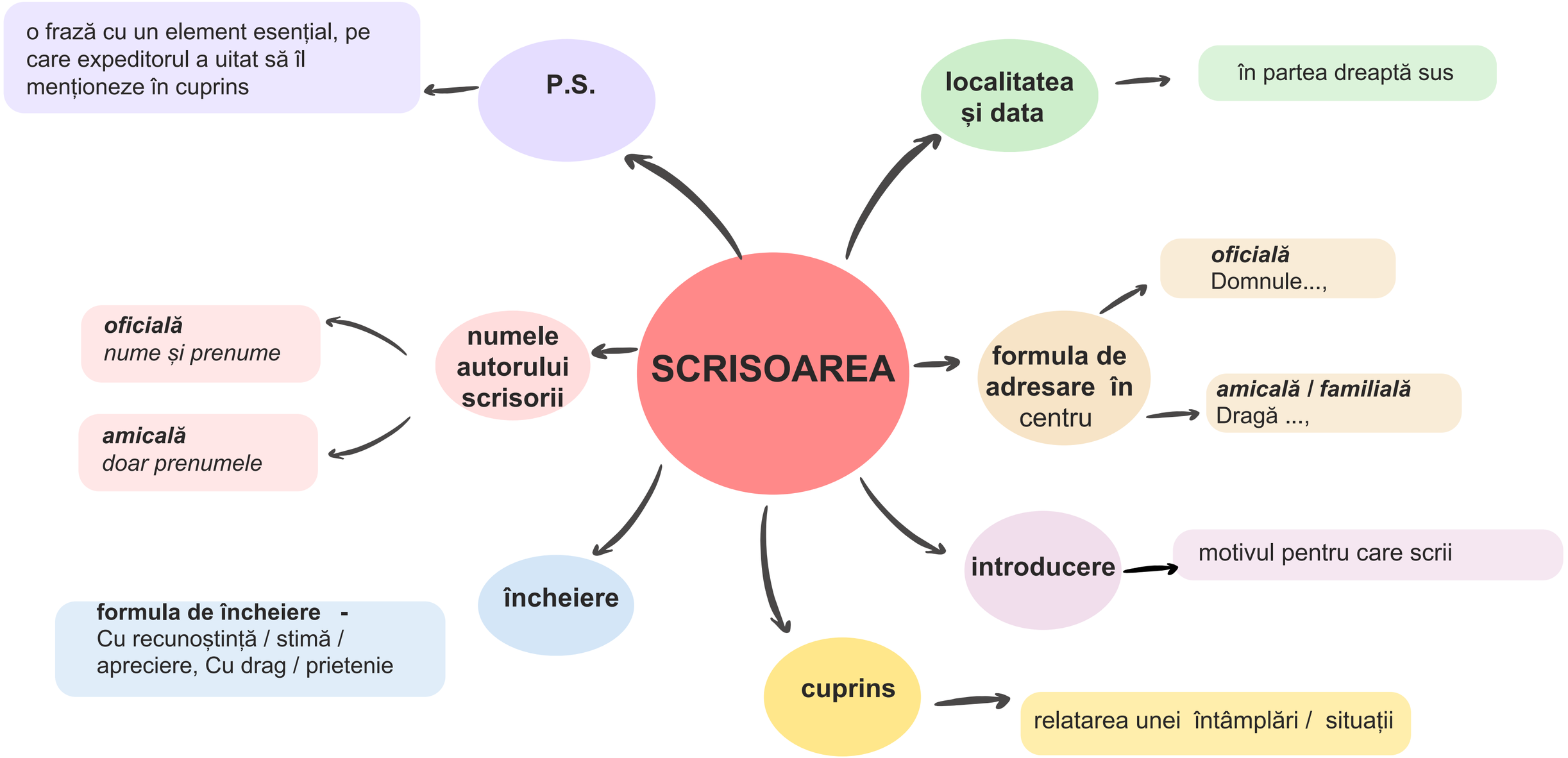
SCRISOAREA
P.S.
o frază cu un element esențial, pe care expeditorul a uitat să îl menționeze în cuprins
localitatea și data
în partea dreaptă sus
numele autorului scrisorii
oficială
nume și prenume
amicală
doar prenumele
formula de adresare în centru
oficială
Domnule...,
amicală / familială
Dragă ...,
introducere
motivul pentru care scrii
încheiere
formula de încheiere -
Cu recunoștință / stimă / apreciere, Cu drag / prietenie
cuprins
relatarea unei întâmplări / situații

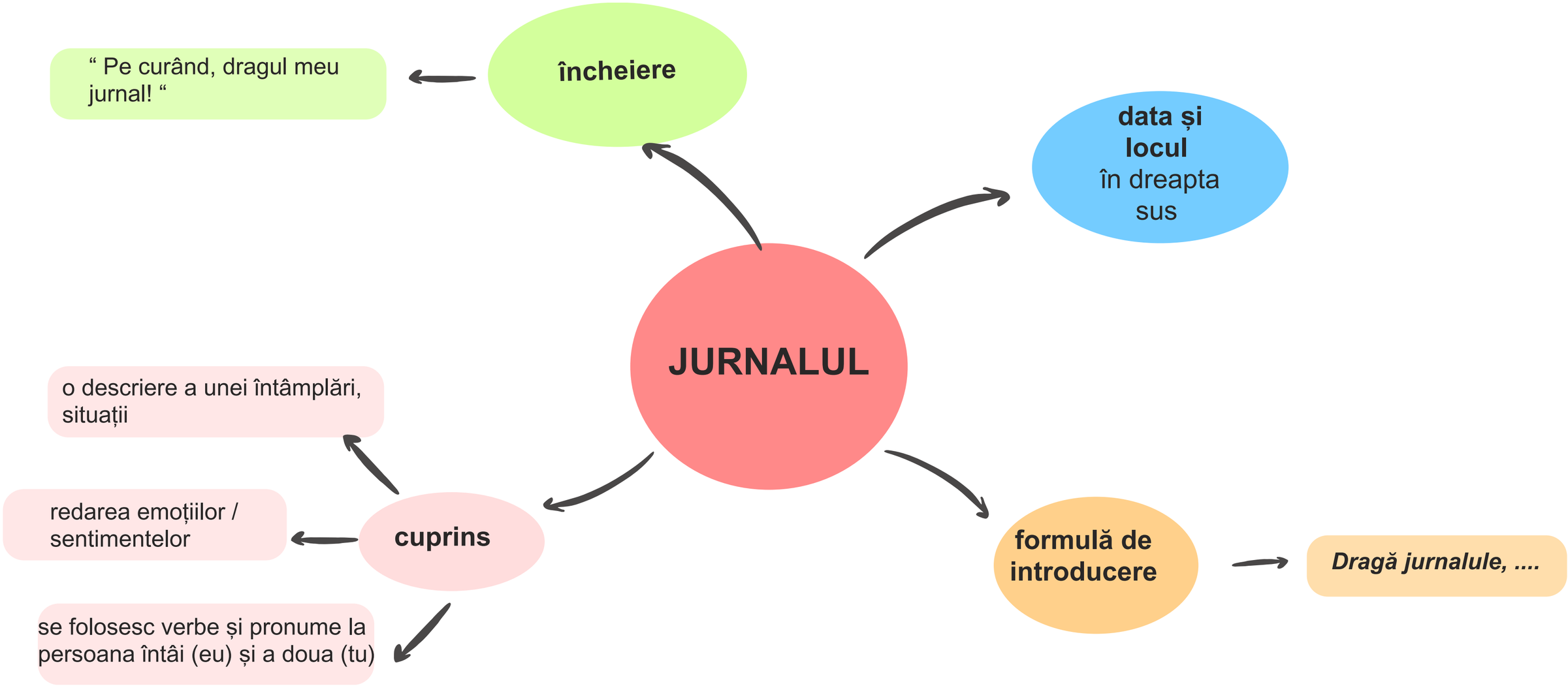
JURNALUL
încheiere
“ Pe curând, dragul meu jurnal! “
data și locul
în dreapta sus
cuprins
o descriere a unei întâmplări, situații
redarea emoțiilor / sentimentelor
se folosesc verbe și pronume la persoana întâi (eu) și a doua (tu)
formulă de introducere
Dragă jurnalule, ...

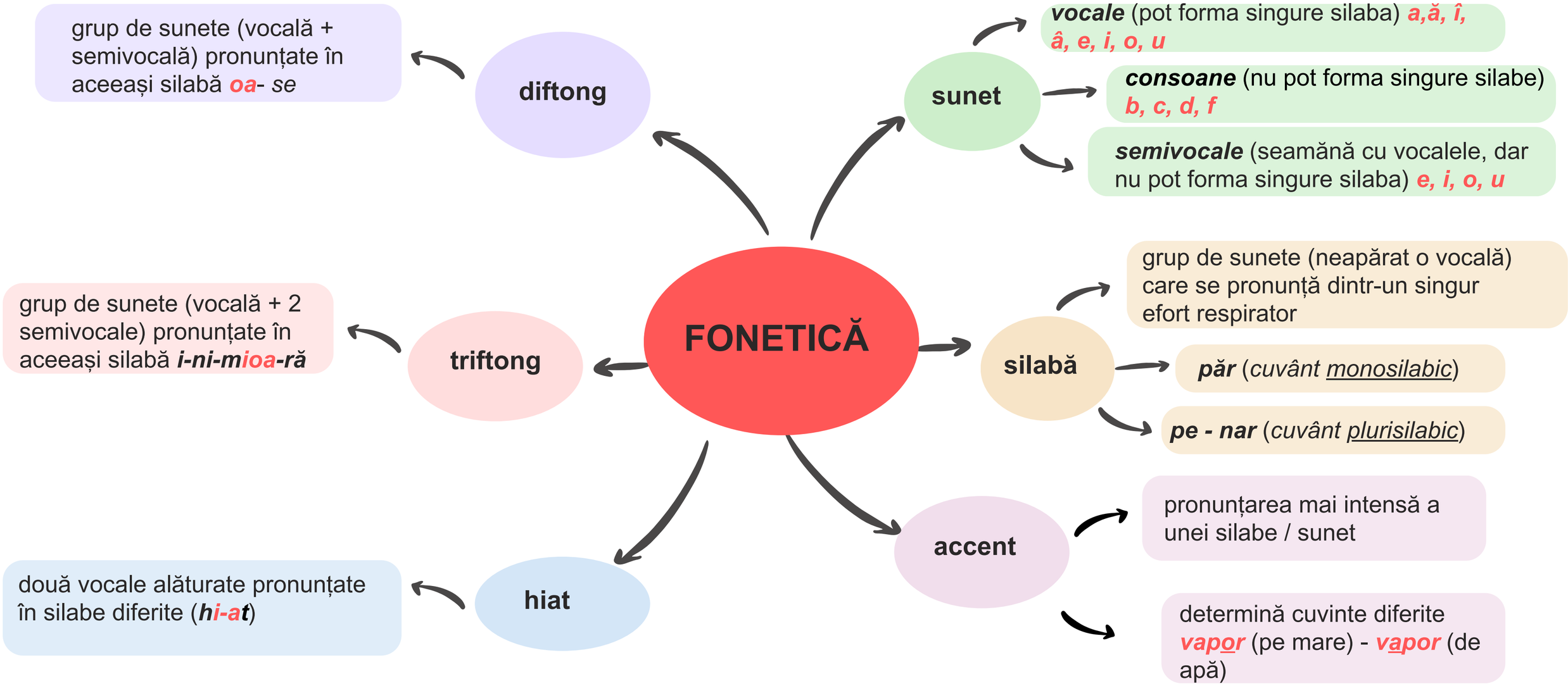
FONETICĂ
sunet
vocale (pot forma singure silaba) a,ă, î, â, e, i, o, u
consoane (nu pot forma singure silabe) b, c, d, f
semivocale (seamănă cu vocalele, dar nu pot forma singure silaba) e, i, o, u
silabă
grup de sunete (neapărat o vocală) care se pronunță dintr-un singur efort respirator
păr (cuvânt monosilabic)
pe - nar (cuvânt plurisilabic)
accent
pronunțarea mai intensă a unei silabe / sunet
determină cuvinte diferite vapor (pe mare) - vapor (de apă)
diftong
grup de sunete (vocală + semivocală) pronunțate în aceeași silabă oa- se
triftong
grup de sunete (vocală + 2 semivocale) pronunțate în aceeași silabă i-ni-mioa-ră
hiat
două vocale alăturate pronunțate în silabe diferite (hi-at)

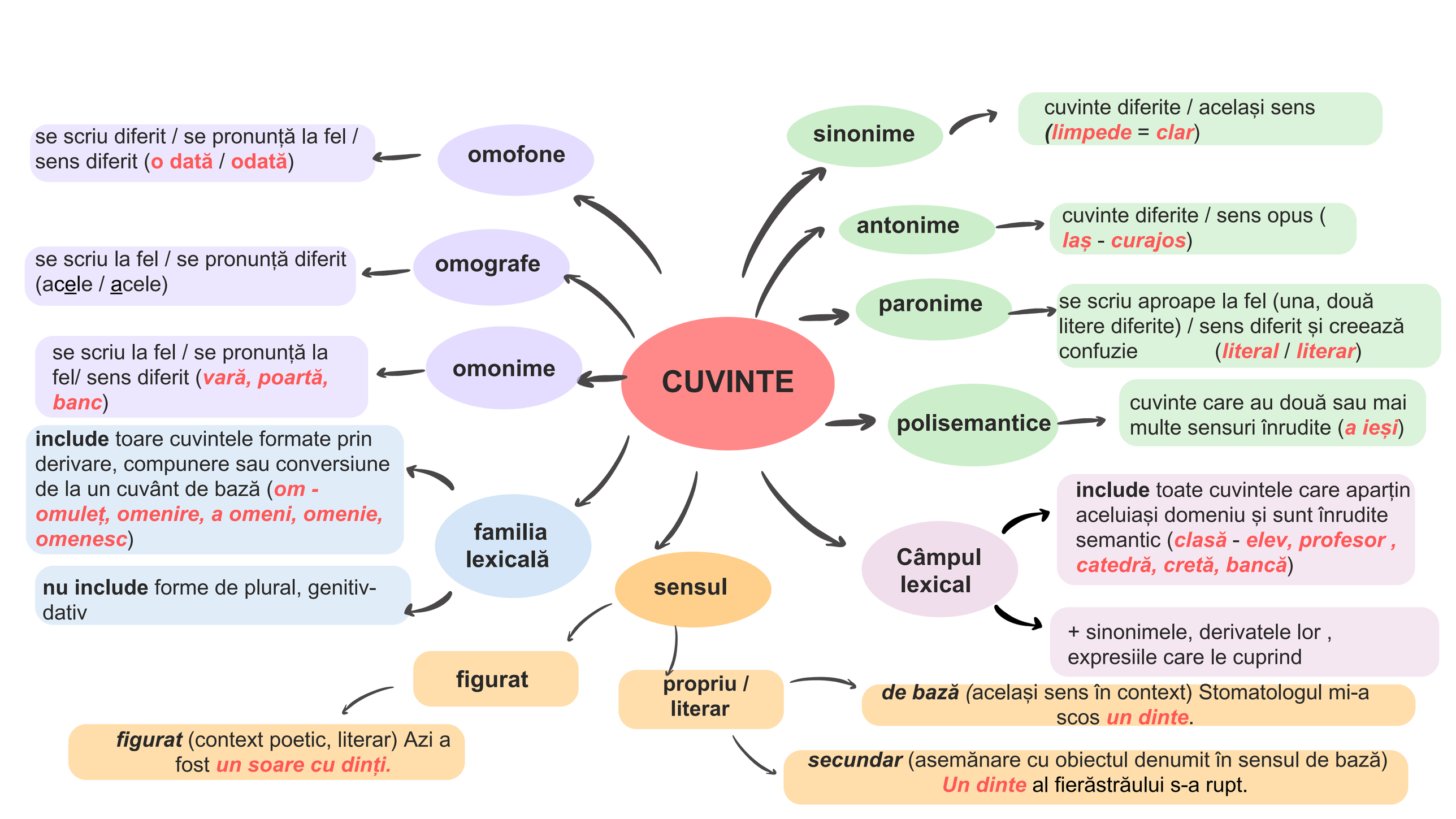
CUVINTE
omofone
se scriu diferit / se pronunță la fel / sens diferit (o dată / odată)
omografe
se scriu la fel / se pronunță diferit (acele / acele)
omonime
se scriu la fel / se pronunță la fel/ sens diferit (vară, poartă, banc)
familia lexicală
include toare cuvintele formate prin derivare, compunere sau conversiune de la un cuvânt de bază (om - omuleț, omenire, a omeni, omenie, omenesc)
nu include forme de plural, genitiv-dativ
sensul
figurat
figurat (context poetic, literar) Azi a fost un soare cu dinți.
propriu / literar
de bază (același sens în context) Stomatologul mi-a scos un dinte.
secundar (asemănare cu obiectul denumit în sensul de bază) Un dinte al fierăstrăului s-a rupt.
Câmpul lexical
include toate cuvintele care aparțin aceluiași domeniu și sunt înrudite semantic (clasă - elev, profesor , catedră, cretă, bancă)
+ sinonimele, derivatele lor , expresiile care le cuprind
polisemantice
cuvinte care au două sau mai multe sensuri înrudite (a ieși)
paronime
se scriu aproape la fel (una, două litere diferite) / sens diferit și creează confuzie (literal / literar)
antonime
cuvinte diferite / sens opus (laș - curajos)
sinonime
cuvinte diferite / același sens (limpede = clar)

ÎMBOGĂȚIREA VOCABULARULUI
DERIVAREA
cu prefix (strămoș)
cu sufix (dulceag)
parasintetică (îndulcit)
sufixe diminutivale (băiețel)
- augmentative (măturoi)
COMPUNEREA
prin alăturare cu sudare (altcineva, odată, dumneata), fără cratimă (ca să, de la), cu cratimă (Bistrița-Năsăud)
prin subordonare un cuvânt depinde de celălalt: albastru verzui, floarea-soarelui, Gara de Nord, Ocna Mureșului
prin abreviere: inițialele cuvintelor (BANCA TRANSILVANIA BT)
cu elemente savante: prefixoide ante-, arhi-, hiper-, auto-, bio-, hipo-, (antebelic, arhicunoscut, hipercorect), sufixoide -fob (claustrofob)
prin MIJLOACE EXTERNE
împrumuturile (week-end)
neologismele (opulență)
CONVERSIUNEA (schimbarea valorii gramaticale)
din adjectiv-substantiv (Frumosul mi-a zâmbit.)
din forme verbale nepersonale - adjectiv (temele scrise)
din adjectiv-adverb (dansează frumos)
din adverb - prepoziție (înaintea mașinii)

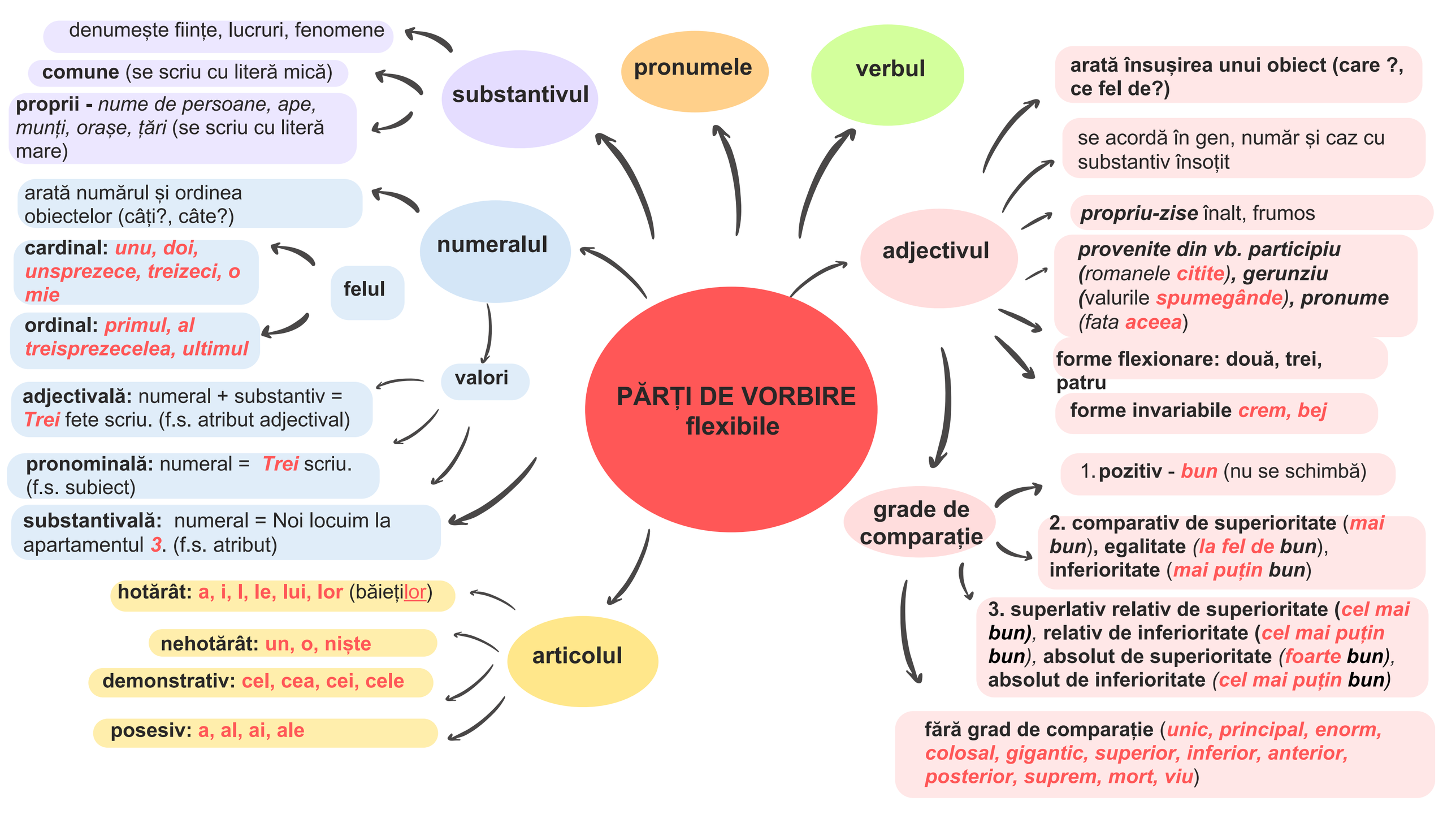
PĂRȚI DE VORBIRE flexibile
substantivul
denumește ființe, lucruri, fenomene
comune (se scriu cu literă mică)
proprii - nume de persoane, ape, munți, orașe, țări (se scriu cu literă mare)
pronumele
verbul
adjectivul
arată însușirea unui obiect (care ?, ce fel de?)
se acordă în gen, număr și caz cu substantiv însoțit
propriu-zise înalt, frumos
provenite din vb. participiu (romanele citite), gerunziu (valurile spumegânde), pronume (fata aceea)
forme flexionare: două, trei, patru
forme invariabile crem, bej
grade de comparație
1. pozitiv - bun (nu se schimbă)
2. comparativ de superioritate (mai bun), egalitate (la fel de bun), inferioritate (mai puțin bun)
3. superlativ relativ de superioritate (cel mai bun), relativ de inferioritate (cel mai puțin bun), absolut de superioritate (foarte bun), absolut de inferioritate (cel mai puțin bun)
fără grad de comparație (unic, principal, enorm, colosal, gigantic, superior, inferior, anterior, posterior, suprem, mort, viu)
numeralul
arată numărul și ordinea obiectelor (câți?, câte?)
felul
cardinal: unu, doi, unsprezece, treizeci, o mie
ordinal: primul, al treisprezecelea, ultimul
valori
adjectivală: numeral + substantiv = Trei fete scriu. (f.s. atribut adjectival)
pronominală: numeral = Trei scriu. (f.s. subiect)
substantivală: numeral = Noi locuim la apartamentul 3. (f.s. atribut)
articolul
hotărât: a, i, l, le, lui, lor (băieților)
nehotărât: un, o, niște
demonstrativ: cel, cea, cei, cele
posesiv: a, al, ai, ale

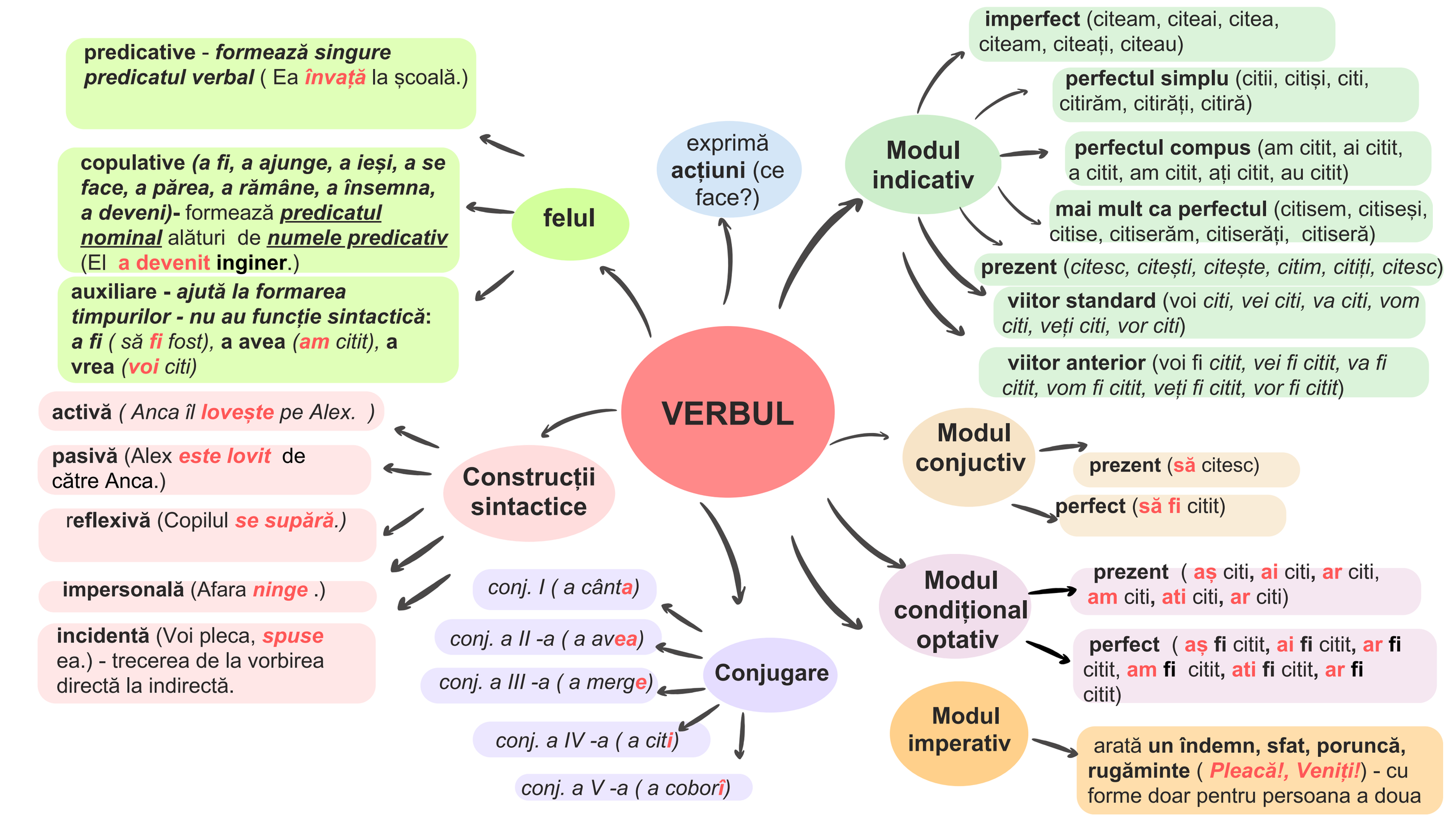
VERBUL
exprimă acțiuni (ce face?)
Modul indicativ
imperfect (citeam, citeai, citea, citeam, citeați, citeau)
perfectul simplu (citii, citiși, citi, citirăm, citirăți, citiră)
perfectul compus (am citit, ai citit, a citit, am citit, ați citit, au citit)
mai mult ca perfectul (citisem, citiseși, citise, citiserăm, citiserăți, citiseră)
prezent (citesc, citești, citește, citim, citiți, citesc)
viitor standard (voi citi, vei citi, va citi, vom citi, veți citi, vor citi)
viitor anterior (voi fi citit, vei fi citit, va fi citit, vom fi citit, veți fi citit, vor fi citit)
Modul conjuctiv
prezent (să citesc)
perfect (să fi citit)
Modul condițional optativ
prezent (aș citi, ai citi, ar citi, am citi, ati citi, ar citi)
perfect (aș fi citit, ai fi citit, ar fi citit, am fi citit, ati fi citit, ar fi citit)
Modul imperativ
arată un îndemn, sfat, poruncă, rugăminte (Pleacă!, Veniți!) - cu forme doar pentru persoana a doua
Conjugare
conj. I (a cânta)
conj. a II -a (a avea)
conj. a III -a (a merge)
conj. a IV -a (a citi)
conj. a V -a (a coborî)
Construcții sintactice
activă (Anca îl lovește pe Alex.)
pasivă (Alex este lovit de către Anca.)
reflexivă (Copilul se supără.)
impersonală (Afara ninge .)
incidentă (Voi pleca, spuse ea.) - trecerea de la vorbirea directă la indirectă.
felul
predicative - formează singure predicatul verbal (Ea învață la școală.)
copulative (a fi, a ajunge, a ieși, a se face, a părea, a rămâne, a însemna, a deveni)- formează predicatul nominal alături de numele predicativ (El a devenit inginer.)
auxiliare - ajută la formarea timpurilor - nu au funcție sintactică: a fi (să fi fost), a avea (am citit), a vrea (voi citi)

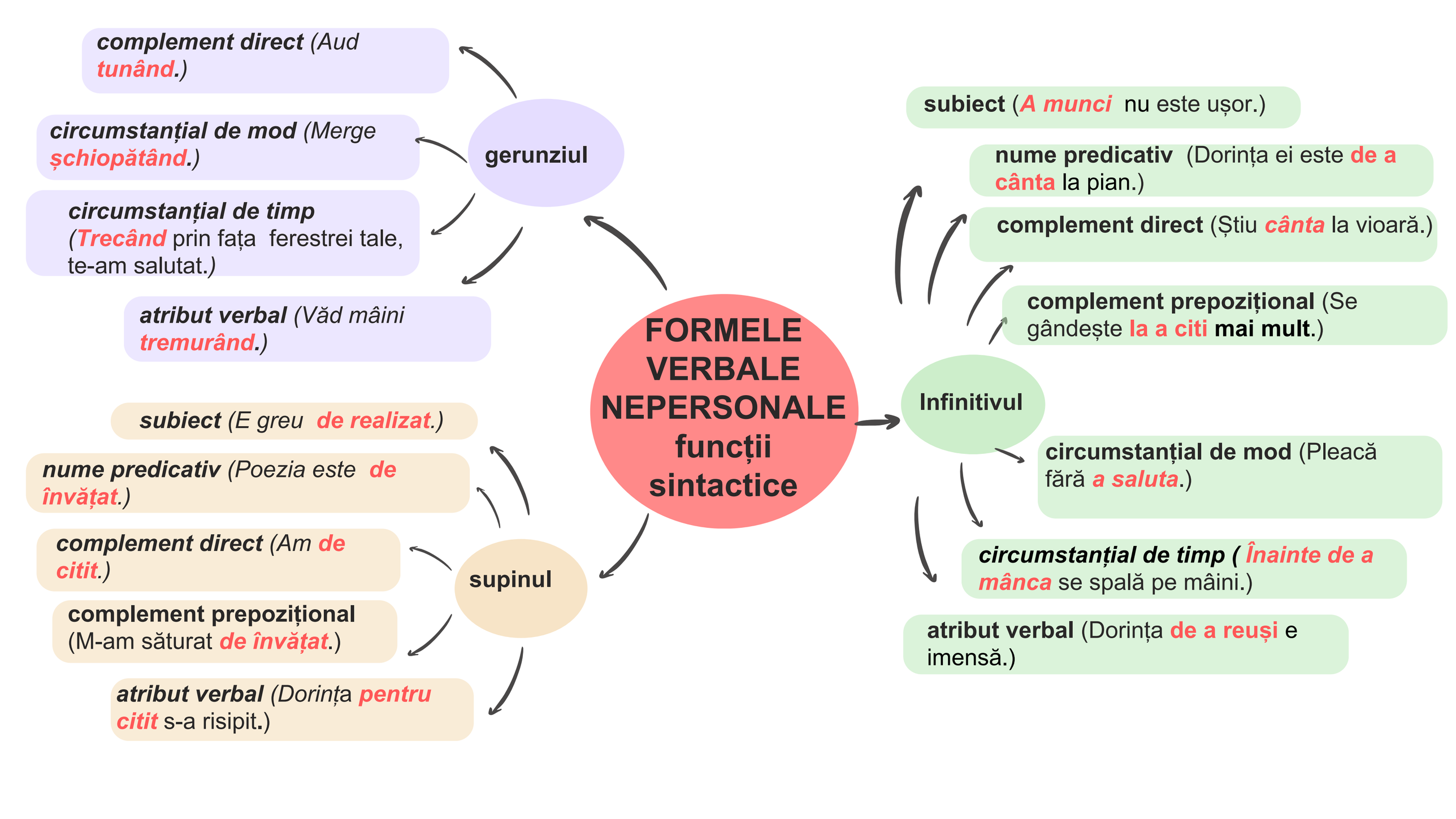
FORMELE VERBALE NEPERSONALE funcții sintactice
gerunziul
complement direct (Aud tunând.)
circumstanțial de mod (Merge șchiopătând.)
circumstanțial de timp (Trecând prin fața ferestrei tale, te-am salutat.)
atribut verbal (Văd mâini tremurând.)
supinul
subiect (E greu de realizat.)
nume predicativ (Poezia este de învățat.)
complement direct (Am de citit.)
complement prepozițional (M-am săturat de învățat.)
atribut verbal (Dorința pentru citit s-a risipit.)
Infinitivul
subiect (A munci nu este ușor.)
nume predicativ (Dorința ei este de a cânta la pian.)
complement direct (Știu cânta la vioară.)
complement prepozițional (Se gândește la a citi mai mult.)
circumstanțial de mod (Pleacă fără a saluta.)
circumstanțial de timp (Înainte de a mânca se spală pe mâini.)
atribut verbal (Dorința de a reuși e imensă.)

CAZURILE SUBSTANTIVULUI

genitiv

atribut substantival genitival (al / a /ai / ale cui?) Tricoul ***Ancăi*** este roz.

atribut substantival prepoziţional (care/ce fel de?) Lupta ***contra colegilor*** din clasa alăturată nu e dreaptă.

nume predicativ (a / al cui este, ai /ale cui sunt?) Mama este ***împotriva dirigintei*** *noastre*.

circumstanțial de loc (unde/de unde/până unde/încotro?) Așteaptă ***înaintea casei*** tale.

circumstanțial de timp (când / de când / până când / cât timp?) Am sosit la gară ***înaintea lui Marcel***.

nominativ

subiect (cine?, ce?) ***Cina*** este gustoasă.

nume predicativ (cine este?, ce este, cum este?) *Cristi* este **campion**.

apoziție (care?, ce fel de?) Sora lui, ***Andra Pop*** , este câștigătoarea.

acuzativ

complement direct (pe cine?, ce?) Am văzut-o ***pe Alexandra***.

complement prepoziţional (despre cine/ce, cu cine/ce, la cine/ce, pentru cine/ce?) Ne gândim ***la bunica*** noastră.

circumstanțial de loc (unde, de unde, până unde, încotro?) A sosit repede ***de la școală.***

circumstanțial de mod (cum?, în ce fel?, în ce mod?) Dansez ***ca mama*** mea.

circumstanțial de timp (cînd?, de când?, până când?, cât timp?) A intrat în clasă ***după profesor.***

atribut substantival (care?, ce fel de?) Banca ***de lemn*** s-a stricat.

nume predicativ (cine/ce este?, cum este?) Pantalonii sunt ***din stofă.***

dativ

complement indirect (cui?) I-am dăruit ***mamei*** *un cadou*.

vocativ

NU ARE funcție sintactică
Mamă, ascultă-mă!

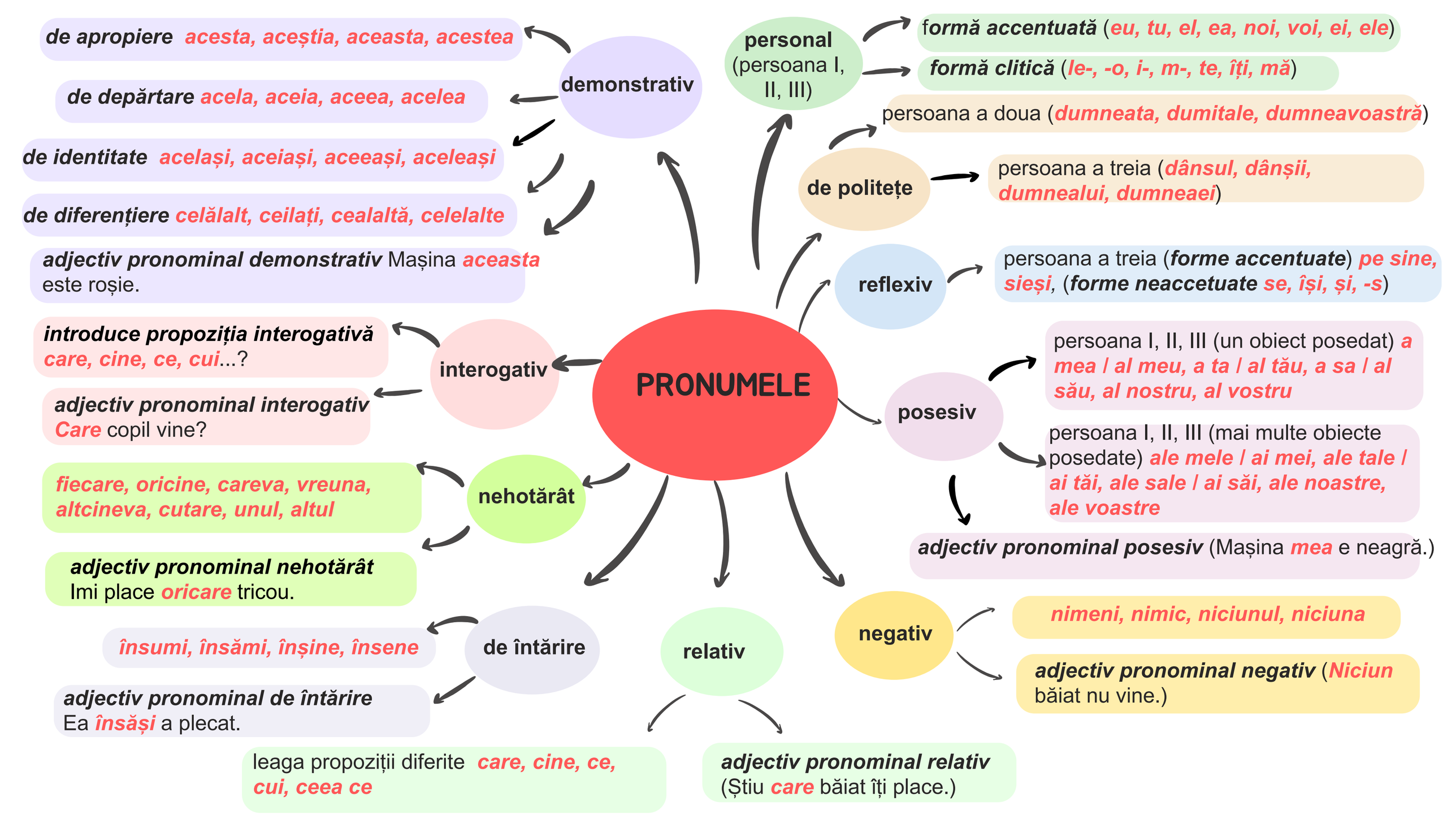
PRONUMELE
demonstrativ
de apropiere acesta, aceștia, aceasta, acestea
de depărtare acela, aceia, aceea, acelea
de identitate același, aceiași, aceeași, aceleași
de diferențiere celălalt, ceilați, cealaltă, celelalte
adjectiv pronominal demonstrativ Mașina aceasta este roșie.
personal (persoana I, II, III)
formă accentuată (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele)
formă clitică (le-, -o, i-, m-, te, îți, mă)
de politețe
persoana a doua (dumneata, dumitale, dumneavoastră)
persoana a treia (dânsul, dânșii, dumnealui, dumneaei)
reflexiv
persoana a treia (forme accentuate) pe sine, sieși, (forme neaccetuate se, își, și, -s)
posesiv
persoana I, II, III (un obiect posedat) a mea / al meu, a ta / al tău, a sa / al său, al nostru, al vostru
persoana I, II, III (mai multe obiecte posedate) ale mele / ai mei, ale tale / ai tăi, ale sale / ai săi, ale noastre, ale voastre
adjectiv pronominal posesiv (Mașina mea e neagră.)
negativ
nimeni, nimic, niciunul, niciuna
adjectiv pronominal negativ (Niciun băiat nu vine.)
relativ
leaga propoziții diferite care, cine, ce, cui, ceea ce
adjectiv pronominal relativ (Știu care băiat îți place.)
de întărire
însumi, însămi, înșine, însene
adjectiv pronominal de întărire Ea însăși a plecat.
nehotărât
fiecare, oricine, careva, vreuna, altcineva, cutare, unul, altul
adjectiv pronominal nehotărât Imi place oricare tricou.
interogativ
introduce propoziția interogativă care, cine, ce, cui...?
adjectiv pronominal interogativ Care copil vine?

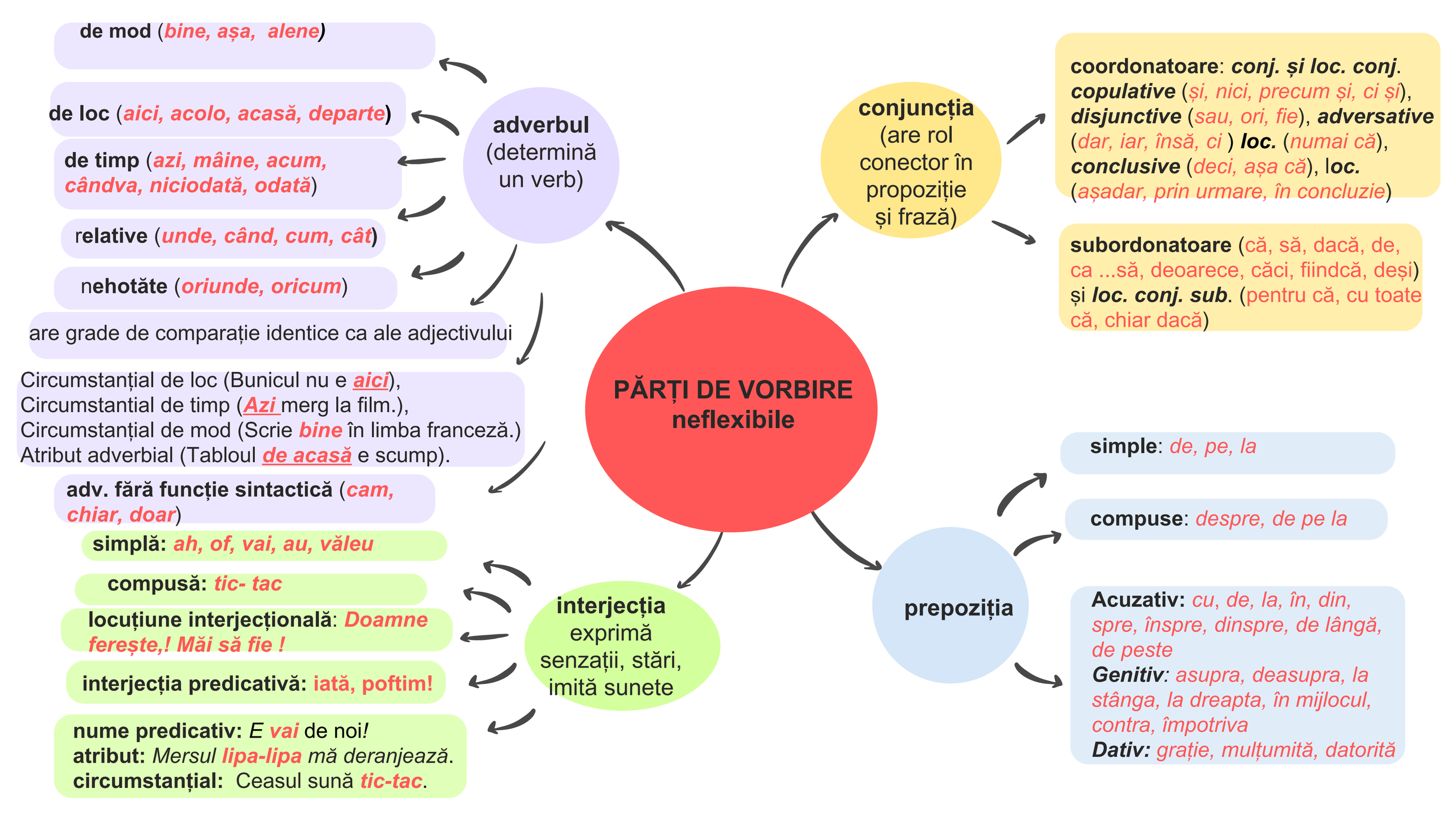
PĂRȚI DE VORBIRE neflexibile
adverbul (determină un verb)
de mod (bine, așa, alene)
de loc (aici, acolo, acasă, departe)
de timp (azi, mâine, acum, cândva, niciodată, odată)
relative (unde, când, cum, cât)
nehotăte (oriunde, oricum)
are grade de comparație identice ca ale adjectivului
Circumstanțial de loc (Bunicul nu e aici),
Circumstantial de timp (Azi merg la film.),
Circumstanțial de mod (Scrie bine în limba franceză.)
Atribut adverbial (Tabloul de acasă e scump).
adv. fără funcție sintactică (cam, chiar, doar)
conjuncția (are rol conector în propoziție și frază)
coordonatoare: conj. și loc. conj. copulative (și, nici, precum și, ci și), disjunctive (sau, ori, fie), adversative (dar, iar, însă, ci) loc. (numai că), conclusive (deci, așa că), loc. (așadar, prin urmare, în concluzie)
subordonatoare (că, să, dacă, de, ca ...să, deoarece, căci, fiindcă, deși) și loc. conj. sub. (pentru că, cu toate că, chiar dacă)
interjecția exprimă senzații, stări, imită sunete
simplă: ah, of, vai, au, văleu
compusă: tic- tac
locuțiune interjecțională: Doamne ferește,! Măi să fie !
interjecția predicativă: iată, poftim!
nume predicativ: E vai de noi!
atribut: Mersul lipa-lipa mă deranjează.
circumstanțial: Ceasul sună tic-tac.
prepoziția
simple: de, pe, la
compuse: despre, de pe la
Acuzativ: cu, de, la, în, din, spre, înspre, dinspre, de lângă, de peste
Genitiv: asupra, deasupra, la stânga, la dreapta, în mijlocul, contra, împotriva
Dativ: grație, mulțumită, datorită

SINTAXA FRAZEI

CIRCUMSTANȚIALĂ

DE LOC (unde?) Ea se duce ***unde dorește.***

DE TIMP (când?) Ea vine ***când dorește*.**

DE MOD (cum / cât?) Ea dansează ***cum îi place*.**

CAUZALĂ (din ce cauză?) Ea pleacă, **deoarece s-a plictisit.**

DE **SCOP** (cu ce scop?) Merge la bibliotecă ***ca să citească.***

CONDIȚIONALĂ (cu ce condiție?) Vine cu noi, ***dacă vine și tatăl lui.***

CONCESIVĂ (în ciuda cărui fapt?) Vin și eu, ***deși nu am bani*.**

CONSECUTIVĂ (care este urmarea faptului că ?) E atât de frig, **încât și-a luat pe el trei bluze**.

ATRIBUTIVĂ (care?)

Claudia este o elevă ***care dansează spectaculos***. (elem. de relație - care, cine, ce, unde, când)

COMPLETIVĂ

DIRECTĂ (ce/ pe cine?) Știu ***ce îmi doresc***.

INDIRECTĂ (cui?) Dau caietul ***cui mi-l cere***. (elem. de relație - cui, oricui, oricărei)

COMPLETIVĂ PREPOZIȚIONALĂ (pentru / despre / cu cine sau ce?) Se gândește la ***cine dorește*.**